

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Бастауыш сынып оқушыларының оқу сауаттылығын арттыру: орыс тілді 3-сыныпта қазақ тіліне баулу мәселесі және тиімді шешімдер

ЖАРИЯЛАНДЫ
24.12.2025СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/186117/>

Кадирсизова Кызгалдақ Араловна

Алматы қаласы,

«Cosmo Pprimary School» жеке меншік мектебі

қазақ тілі мен әдебиеті (Т2) мұғалімі (орыс сыныптарына)

Бастауыш мектеп – оқушының оқу әрекеті қалыптасатын, мәтінді саналы оқу мен түсінудің іргетасы қаланатын шешуші кезең. Әсіресе орыс тілінде оқитын 3-сыныптарда қазақ тілінде мәтінмен жұмыс жасау дағдыларын дамыту тек пәндік міндет емес, сонымен бірге коммуникативтік мәдениетті қалыптастыруға, ұлттық құндылықтарды тануға, Қазақстанның рухани-мәдени мұрасын түсінуге ықпал ететін маңызды бағыт. Сондықтан оқу сауаттылығын күшейту – қазақ тіліне баулудың ең сенімді және табиғи жолдарының бірі.

Оқу сауаттылығы не үшін өзекті?

Бүгінгі білім беру мазмұны функционалдық сауаттылыққа бет бұрды: ақпаратты қабылдау, түсіну, талдау және оны күнделікті өмірде қолдана алу қабілеті басты нысанаға айналды. Бұл тұрғыда оқу сауаттылығы – кез келген пәнді меңгерудің іргесі. Халықаралық зерттеулер (PIRLS, PISA) оқушының ары қарай оқуын жалғастыруы, еңбек қызметіне дайындалуы және қоғам өміріне белсенді қатысуы оқу сауаттылығының деңгейімен тығыз байланысты екенін көрсетеді; PISA шеңберінде оқу сауаттылығы қарапайым ақпарат табудан бастап, жасырын мағынаны анықтау, талдау-синтез жасау, бағалау деңгейіне дейін сатыланып қарастырылады. Демек, бастауышта мәтінді түсініп оқу қалыптаспаса, жоғары сыныптарда білім алуда қиындықтар көбейеді.

Орыс тілді 3-сыныпта қазақ тілінде оқудың негізгі қиындықтары

Орыс тілді оқушылар үшін қазақ тілінде мәтінді түсіну барысында бірнеше тілдік

тосқауыл жиі байқалады: дыбыс-әріп сәйкестігі, сөз мағынасы, грамматикалық құрылымды меңгеру және сөйлемді тұтас қабылдау сияқты ерекшеліктер. Сонымен қатар, 3-сынып жасында сөздік қорды байыту, мәтін мазмұнын қабылдау, негізгі ойды табу, қарапайым қорытынды жасау дағдылары жүйелі дамытуды қажет етеді. Яғни мәселе тек «оқи алу» емес, **оқығанын түсіну және қолдана білу** деңгейіне шығару.

Тиімді бағыт: мәтінмен жұмыс дағдыларын бірізді дамыту

Оқу сауаттылығын арттырудың нәтижелі жолы – мәтінмен жұмысты жүйелі және кезең-кезеңімен ұйымдастыру. Практикада ең көп нәтиже беретін дағдылар мыналар:

1) Дыбыс-әріп және дұрыс оқу техникасы

Оқушы қазақ тіліндегі дыбыстарды дұрыс ажыратып, буындап оқып, кідіріс, екпін, интонацияны сақтауға үйренгенде, мәтінді түсіну жеңілдейді. Әсіресе орыс тілді оқушыларға қиын дыбыстарды (ә, ө, ү, ұ, қ, ғ, ң, һ) дұрыс айтуға бағытталған тұрақты жаттығулар маңызды.

2) Мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойын табу

3-сынып оқушысына «Мәтін не туралы?» және «Автор не айтқысы келді?» сұрақтары арқылы тақырып пен негізгі ойды анықтатуды жүйелі дағдыға айналдыру қажет. Бұл – түсініп оқудың өзегі.

3) Сұрақ қоя білу және дәлел табу

«Кім? Не? Қайда? Қашан? Не үшін?» сияқты сұрақтар қою арқылы оқушы мәтіннен негізгі ақпаратты іздеуді, маңызды сөздерді белгілеуді үйренеді.

Ал жауапты мәтіннен дәлелмен таптыру оқу мәдениетін қалыптастырады.

4) Жоспарлау және мазмұндау

Қарапайым 3 бөлімдік жоспар құру, мәтінді толық/қысқаша мазмұндау, кесте/сұлба арқылы ықшамдау – баланың ойлауын реттейді және жазылымға негіз болады.

5) Сөздікпен жұмыс және контекст арқылы болжау

Белгісіз сөздерді контекст арқылы шамалау, сөздікпен жұмыс істеу – орыс тілді сыныптарда қазақша мәтінді түсінудің ең қажет құралы.

Оқылымды тыңдалым-айтылым-жазылыммен бірлікте дамыту

Оқу сауаттылығы қазақ тіліне баулуда жеке дара емес, төрт дағдының бірлігі арқылы тез қалыптасады. Мәтінді оқыған соң оқушы ойды қысқа әрі нақты жеткізіп, пікірін 2–3 сөйлеммен айтуға үйренсе, тілдік белсенділік артады. Сол сияқты шағын мазмұндама, қысқа жауап жазу, кейіпкерді 2–3 сөйлеммен сипаттау тапсырмалары жазылымның табиғи дамуына ықпал етеді.

Қызықты орта: ойын, көрнекілік, жұптық/топтық жұмыс

Бастауыштағы нәтиже көбіне оқушының белсенділігіне тәуелді. Оқытуды жас ерекшелікке сай ұйымдастыру, ойын элементтері, шығармашылық тапсырмалар, көрнекілік, жұптық және топтық жұмыс оқушының белсенділігін көтеріп, қазақ тілін табиғи ортаға жақын жағдайда меңгеруге мүмкіндік береді. Сонымен бірге күнделікті өмір мәтіндерімен жұмыс (хабарландыру, ереже, мәзір, белгі) функционалдық оқуды дамытады.

ЖИ мен цифрлық құралдар: оқу сауаттылығына көмекші ресурс

Цифрлық ортада оқушының қызығушылығын арттыруға болады, бірақ академиялық адалдық қағидаты сақталуы керек. ЖИ құралдарын қолдануда негізгі ұстаным – ЖИ көмекші ғана: тапсырманы оқушы өзі орындайды, алынған ақпарат міндетті түрде тексеріледі, дайын мәтінді көшіріп алу рұқсат етілмейді, қажет болса «ЖИ көмегімен» деп белгі қою мәдениеті қалыптастырылады. Бұл тәсіл бастауыштан бастап дұрыс оқу әдебін, дереккөзге жауапкершілікті тәрбиелейді.

Тәрбиелік мазмұн және тілдік орта

Оқу мәтіндері арқылы оқушылардың адамгершілік құндылықтары, отбасылық тәрбие, еңбекке құрмет, достық, табиғатты аялау, отансүйгіштік сияқты бағыттарды жүйелі нығайтуға болады. Яғни оқылым – тек тіл үйрету емес, бала тұлғасын қалыптастыратын қуатты құрал.

Қорытынды

Орыс тілді 3-сыныптарда оқу сауаттылығын арттыру – қазақ тіліне баулудың ең тиімді тетігі. Ол үшін дыбыс-әріп дағдыларын бекіту, мәтіннің тақырыбы мен негізгі ойын табу, сұрақ қою, жоспарлау, мазмұндау, сөздікпен жұмыс сияқты дағдыларды бірізді дамытып, оқылымды тыңдалым-айтылым-жазылыммен кіріктіріп ұйымдастыру қажет. Ойын, шығармашылық, топтық жұмыс пен өмірлік мәтіндер оқу әрекетін жандандырып, функционалдық сауаттылыққа әкеледі. Ал цифрлық құралдар мен ЖИ-ды дұрыс қолдану мәдениеті (тексеру, дереккөз көрсету, көшірмеу) оқушыны жауапкершілікке баулиды.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.